

ORTEGA Y GASSET: DE LA VACUÏTAT HUMANA A LA METAFÍSICA COM A ORIENTACIÓ RADICAL

Víctor Crespo Ribot

Estudiant de Grau de Filosofia UV.

Tota perspectiva filosòfica és l'anunciament d'un problema. Ortega va saber veure quin era el problema —generacional— que ens corresponia, quin era el tema lligat al nostre temps. Per això, anys després d'aquells cursos sobre metafísica que transcorregueren durant els estius de 1932-1933, va escriure el següent: “el tema de nuestro tiempo consiste en someter la razón a la vitalidad”¹.

Aquesta submissió no deixa de ser, en part, l'originalitat de la seua proposta davant les insuficiències del realisme i l'idealisme²: el nostre pensament està subordinat a una necessitat prèvia i radical com és la vida, “esa realidad —dirà Ortega— tan desatendida científicamente”³; doncs la raó, de ser legisladora de tota realitat, passa a ser merament cronista. De mode que cal assajar un pas enrere, cal anar a aquest substrat anterior que precedeix tot saber, i recercar els pressupòsits que justifiquen la utilitat existencial de la raó. Siga com siga, la situació en què ens trobem sempre està condicionada per un moll cultural que ens proporciona seguretat⁴. Per això, la nostra existència ordinària manifesta una clara orientació. I sovint, és aquesta mateixa seguretat, acceptada a-críticament, la que no ens deixa veure que “la situación del hombre, la vida, es desorientación, es estar perdido —y por eso— existe la Metafísica”⁵.

1 ORTEGA Y GASSET, J. (2005). “El tema de nuestro tiempo”. A: *Obras completas* (3). Madrid: Taurus, p. 593.

2 Cfr. VILLACORTA, C. E. (2000). “Unas lecciones de metafísica de Ortega y Gasset”. *Realidad, revista de ciencias sociales y humanidades*. Núm. 73, pp. 81-84.

3 ORTEGA Y GASSET, J. (1974). *Unas lecciones de metafísica*. Madrid: Revista de Occidente, p. 38.

4 En el fons d'aquesta qüestió podem trobar a Nietzsche, en concret el paper que fa jugar a la vida, és a dir eixa característica dificultosa que ja trobem en la *Segona intempestiva* anomenada “Sobre la utilitat i els inconvenients històrics per a la vida”: el problema no és altre que la tensió entre coneixement i vida, entre teoria i existència. En aquest sentit, Nietzsche tracta de denunciar el creixement desmesurat de la teoria, del coneixement, del concepte, etc., en la cultura occidental, fins al punt que aquesta s'ha autonomitzat, deixant d'estar al servei de la vida i essent la vida mateixa la que està en funció del coneixement.

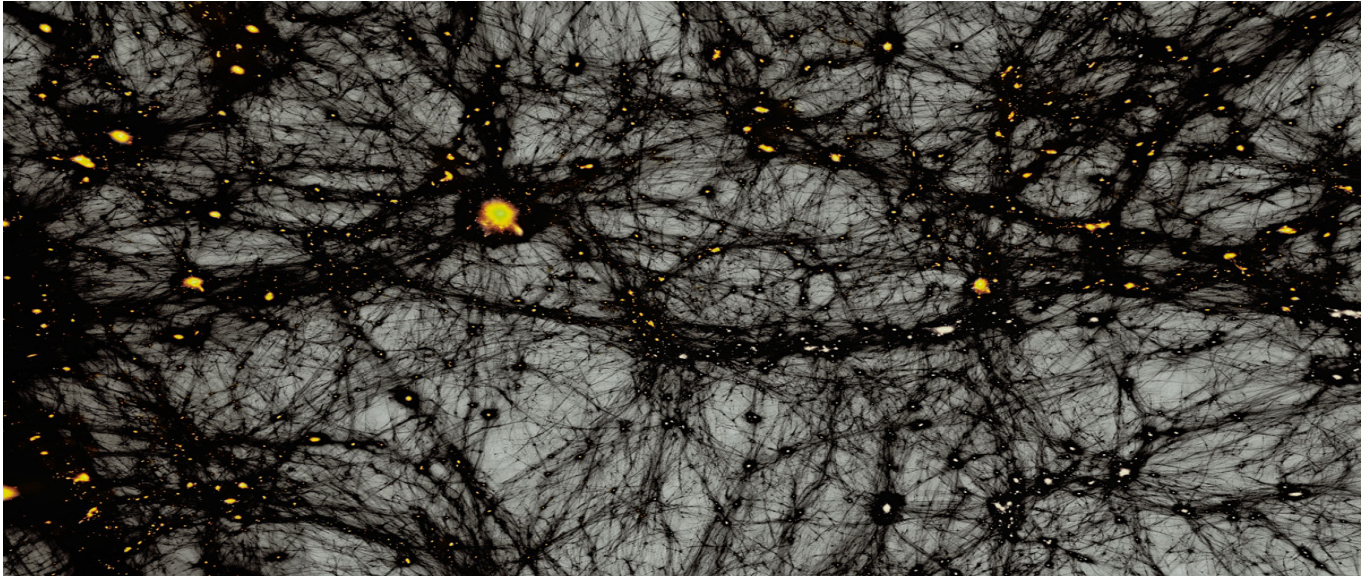
5 Op. cit., p. 29.

El caràcter problemàtic de la vida comporta que la situació autèntica de l'home siga sovint la desorientació. En aquest sentit, viure autènticament consistiria en el reconeixement radical del món com a problema, en sentir la *necessitat vital* de conquerir petites seguretats que ens ajuden a pal·liar tal desconcert. Per això, la inquietud pel saber, el sentit de la metafísica com a recerca d'orientació radical, posaria de manifest una determinada comprensió de l'ésser humà no com a plenitud, sinó com a vacuïtat, com a falta, com a carència. Cal necessitar-la (la metafísica) per adonar-nos que el trelat de l'existència no és altre que el d'emplenar i dotar de contingut tot allò que ens constitueix. Aquesta és la nostra particular potencialitat: sentir la *urgència* de fer quelcom; una necessitat que no es deté mai, que és indeturable. Així, si diguem que l'origen de la filosofia no és filosòfic sinó vital, també diguem que la desorientació estructural a la qual respon no és un saber, sinó un ser⁶. Sentir-nos perduts ens és consubstancial, i la via d'accés d'aquesta experiència no és per mitjà del coneixement teòric, sinó que brolla del grau zero de la nostra interioritat. No és que tots els homes per naturalesa, tal com va dir Aristòtil, *desitgen* saber. El desig s'edifica sobre una cosa que prèviament es coneix i que és desitjada. En canvi, la necessitat existeix sense la preexistència d'allò que es necessita, simplement respon a “lo que no se tiene, lo que falta, lo que no hay”⁷. Per això, si tots els éssers humans fem metafísica, encara que siga inconscientment, és perquè el saber esdevé eina davant l'estranyament⁸ i envers l'experiència traumàtica de la desorientació.

6 Aquest seria el descobriment que situa a Ortega en una situació més radical respecte als seus predecessors, ja que “la orientación no es un saber, sinó al revés, el saber es una orientación”. Op. cit., p. 33.

7 Op. cit., p. 18.

8 De fet, és d'aquest *estranyament*, d'aquest sentiment de no-pertinença al món mateix, d'on sorgiria eixa voluntat edificant de món i la rellevància de la tècnica com a reforma de la natura que l'ésser humà realitza en virtut de les seues necessitats. El replegament en la interioritat, que unes línies més avant comentarem, ja troba ací la seua causa. Som el fruit d'aquest estranyament en la mesura que aquest es replega en la nostra interioritat i es desplega en forma de projecte. Cfr. ESQUIROL, J. M. (2011). *Los filósofos contemporáneos y la técnica: de Ortega a Sloterdijk*. Barcelona: Gedisa, pp. 26-27.

Ara bé: m'interessa destacar, especialment, com aquesta necessitat "indígena, autóctona, autèntica"⁹, que arrela en mi, i que m'és immediata, suposa l'obertura d'una realitat que s'efectua amb l'acció. Una obertura en la que cal reparar en la mesura que la vida, en aquest sentit, esdevé condició de possibilitat de tota la resta. Si més no, la metafísica és quelcom que fa l'ésser humà entre moltes altres coses. Però la seua particularitat rau en ser un fer que tracta d'orientar la resta de quefers. És un plànol on es posa en relleu el món i la nostra relació amb les coses. És l'esquema de la circumstància i també de tot allò que la circumstància conté. Perquè viure, que és la situació pròpia de l'home, "es un incesante, ineludible y puro hacer"¹⁰.

Però no solament això; caldria afegir alguna cosa més: viure és conivire. En la mesura que ens trobem immersos en el món de la vida, sense cap consentiment previ, ens trobem fent coses amb les coses alhora que amb altres humans. Veiem que les accions que realitzem moblen la vida, no som mers espectadors. La qual cosa significa que nosaltres passem sobre ella actuant, que - activament - hi transitem. Però ella també té un passar sobre nosaltres, en la mesura que la vida és allò que ens passa. Més aviat, es posa de manifest quan estranyem la realitat i ens adonem d'allò que fem. Ens sorprèn el fenomen d'una inesperada presència. És en aquest precís moment que ens trobem a nosaltres mateixos, ens hi veiem immersos en el món, projectats, i d'estar ingènuament ocupats fent coses, passem a adonar-nos d'aquelles coses que fem. Perquè "todo vivir es vivirse, sentirse vivir, saberse existiendo"¹¹. Aquest saber-se, aquest component reflexiu, aquesta presa de consciència, és el desvetllament d'una càrrega ineludible. Viure

passa a ser la revelació d'una possessió que gravita sobre nosaltres pesadament. Ens travessa la responsabilitat de fer quelcom amb ella. I en aquest sentit inevitable, "La vida es decisiva, es decisión"¹². Així, del mateix mode que "nadie puede saltar fuera de su sombra, nadie puede saltar fuera de su vida"¹³. És a dir, aquest "ser decisió" implica un fer-se càrrec. És una tasca que no ens podem saltar perquè som tasca de nosaltres mateixos. Per això la vida pren el caràcter dramàtic que es perllonga entre problemes i possibilitats. Hom tria com resoldre les dificultats, i en això consisteix la seua biografia; hom va escrivint la pròpia vida a mesura que passa el temps. Res més evident que el que tal fenomen significa: allò que som no ens ve donat com donada ens ve la vida, sinó que, més aviat, som allò que decidim ser.

Però m'interessa destacar, en aquest punt on ens trobem, en quina mesura el descobriment del nostre jo es realitza per mitjà de la nostra circumstància. La vida ens la trobem en haver-nos trobat a nosaltres mateixa. Però nosaltres sempre ens trobem convivint i envoltats de coses que no són eixe jo. Perquè el món és el mitjà on cada home es desplega i fa la seua vida. El subjecte, per tant, no es troba levitant sobre l'espai, sinó subjectat a un món, envoltat per un contorn. De fet, seria l'alteritat allò que atorga sentit a l'ocupació de l'espai. Per això Ortega tracta de treure a la llum com comptàvem amb eixe moment d'alteració¹⁴ previ a la interrupció, en eixe estar-en-el-món més originari, però amb el qual no hi reparàvem. El fet de reparar en mi, de saber-me, ja suposa un distanciament, un abstreure'm de les coses, un segon moment de "ensimis-

9 ORTEGA Y GASSET, J. (1974). Op. cit., p. 16.

10 Op. cit., p. 27.

11 Op. cit., p. 42.

12 Op. cit., p. 64.

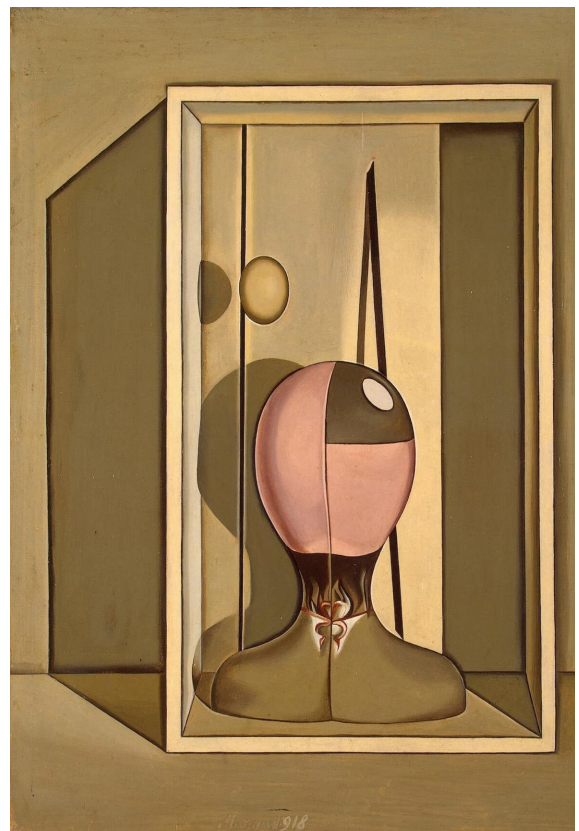
13 Op. cit., p. 60.

14 Cfr. GONZÁLEZ, J. A. (1988). "Reflexión de Ortega y Gasset sobre el espacio. Primera lectura". *Cuadernos de Arquitectura*. Núm 6/7, Barcelona, pp. 9-11.

mamiento”¹⁵. Per això, gràcies a la radical heterogeneïtat d’allò que el terme “jo” nombra, la nostra forma d’estar en no implica estrictament un formar part de. En aquest cas, podem dir que l’homogeneïtat conceptual amaga una heterogeneïtat ontològica. No ens dissolem en el tot, sinó que cadascú conserva la unicitat de la seua vida, del mi mateix. Doncs, l’estar connecta el jo amb la circumstància, i per això diu Ortega que “vivir es existir yo fuera de mí”¹⁶. Ara bé, cal tenir en compte que tal afirmació, tot i tenir la seua dosi de veritat, és excessivament espacial i s’ha de des-pensar per entendre’s metafòricament. L’espai és una realitat teòrica, una construcció conceptual de segon moment. Allò vertaderament real, originari, és una relació vital on s’existeix en allò altre de mi. El subjecte no és un mer espectador, com ha pensat la filosofia de la modernitat, de l’espectacle vital. El jo, de naufrag i presoner, en consignar-se a la pròpia circumstància, passa a ser per essència foraster, emigrat i desterrat de si mateix. Llavors la condició constitutiva de l’home és un exili fora de si, en la circumstància, però dins la seua vida. I aquesta és l’única cosa que pot ser afirmada rotundament: jo forme part de la meua vida.

Així doncs, a mesura que anem vivint i fent ús de la nostra interioritat reflexiva, executem la nostra essència. Existir equivaldria a estar essent, a ser-se. I en aquest exercici recuperem l’aspecte decisiu que comentàvem abans: constantment ens trobem decidint allò que anem a ser, perquè l’home consisteix en allò que encara no és. Aquest és ja un retorn sobre el món, on s’actua segons un pla concebut. Perquè la circumstància no és solament espacial, també és temporal. Per això es diu que vivim abocats al futur, al que està per venir, i al que se’ns obri al davant com un ventall de possibilitats. I això és simptomàtic de quelcom molt més previ i profund: el nostre ser no està predeterminat, perquè “el ser es lo que falta en nuestra vida, el enorme hueco o vacío de nuestra vida que el pensamiento, en su esfuerzo incesante, se afana en llenar”¹⁷. Aquesta carència o vacuïtat obre un espai d’acció on realitzar-nos, on projectar-nos, on poder arribar a ser. Per això el pensament tracta incessantment de convertir allò que decidim ser en realitat efectiva. El que és projecte abstracte, allò que hem decidit ser, s’ha de convertir en projecte concret, personal i apropiat¹⁸, ja que la vida no està clausurada ni feta, sinó per fer. Aquest —el pensament— s’avança, s’esforça en pal·liar allò que manca; s’ocupa per anticipat. Perquè no vivim per a pensar, sinó que pensem per a poder perdurar, per romandre vius, per “pervivir”. I aquest és, a fi de comptes, el motiu de la preocupació

existencial. Doncs estem tothora instal·lats en la incertesa i en la perplexitat de l’avenir. Sotmesos a l’encreuament de camins de cada instant; a les diverses possibilitats d’elecció, de decisió, i tanmateix, exposats a la gràvida responsabilitat que suposa fer-nos càrrec del nostre propi ser. Tal seria la nostra situació humana, la nostra verticalitat sobre l’horitzontalitat de la terra: l’experiència del desert, del desempar, de la intempèrie, del desgast i de la disgregació; però també l’experiència d’eixe sentiment oceànic, de plenitud, que estimula la nostra potencialitat i ens fa créixer en grau de intensitat¹⁹. Fet i fet, el tenir cura d’un mateix com a acte de resistència davant la desorientació pròpia de l’ésser humà.

15 Ibíd.

16 ORTEGA Y GASSET, J. (1974). Op. cit., p. 75.

17 Op. cit., p. 101.

18 RODRÍGUEZ, A. (1982). *La innovación metafísica de Ortega: crítica y superación del idealismo*. Madrid: Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia, pp. 162-163.

19 Cfr. ESQUIROL, J. M. (2015): “¿El océano o el desierto?”. A: *La resistencia íntima: ensayo de una filosofía de la proximidad*. Barcelona: Acantilado, pp. 128-138.